

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Присвячено дослідженню проблеми нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку страхової діяльності у процесі формування страхових резервів

Постановка проблеми. На ринку страхових послуг України страхові компанії здійснюють свою діяльність у нагромаджувальній та у ризиковій сферах страхування. За даними ЛСОУ [1], станом на 31.03.2011 р. кількість страховиків, що займаються нагромаджувальним (лайфовим, довгостроковим) страхуванням складає 66 компаній, а кількість страховиків, що займаються ризиковим (не лайфовим, короткостроковим) страхуванням – 387 компаній. Зокрема, для порівняння: у Польщі функціонують 63 страхових компаній, серед яких 20 здійснюють страхування життя [18]. Наведені факти свідчать про перенасиченість на вітчизняному страховому ринку господарюючих суб'єктів, які надають ідентичні послуги страхування, але за різною ціноювою політикою та маркетинговим забезпеченням.

Однією з причин такої диспропорції (великої кількості страховиків та незначним насиченням вітчизняного попиту на страхові продукти) є відсутність ґрунтового нормативно-правового забезпечення діяльності страховиків на страховому ринку. Спеціалізовані нормативні акти, що регулюють виключно страхову діяльність, є недосконалими та потребують доопрацювання, правове забезпечення бухгалтерського обліку страховиків не враховує специфічних особливостей страхової діяльності або відсутнє, зокрема в частині відображення операцій з формування та використання страхових резервів.

Оскільки, страхові резерви – абстрактне явище, яке за своїм змістом є залученими коштами страховика та відкладеними зобов'язаннями, за ними здійснюється пильний нагляд різних суб'єктів (держави, страховика, страхувальника). Бухгалтерські записи, що засвідчують факт формування та руху страхових резервів, слугують надійним інформаційним джерелом, зданим задовольнити потреби всіх суб'єктів такого нагляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам регулювання бухгалтерського обліку страхових компаній частково приділяли увагу О.О. Гаманкова [2], Я.Ф. Медвідь [8] розглядаючи у своїх працях загальні засади регулювання страхової діяльності. Лаврова О.О. [7] і Г.М. Лютова [7] досліджували нормативно-правове регулювання діяльності страхових компаній шляхом порівняння Закону України "Про страхування" та МСФЗ 4 "Страхові контракти" та дійшли висновку, що зазначені

нормативні документи мають абсолютно різну спрямованість та частина питань, що визначені на міжнародному рівні, в Україні не затверджені жодним нормативним чи рекомендаційним документом, що зумовлює, на думку авторів, необхідність розробки стандарту бухгалтерського обліку, який би охопив всі аспекти специфічних об'єктів страхування.

На нашу думку, такий підхід до розробки стандарту є неефективним, оскільки страхові компанії для ведення бухгалтерського обліку потребують відповідних стандартів щодо специфічних об'єктів, оскільки їх у страхових компаніях існує багато, такі як страхові платежі, договори перестраховування страхових резерви.

Оскільки, страхові резерви – це категорія бухгалтерського обліку, яка є найменш дослідженою з позиції методики їх відображення в бухгалтерського обліку та є домінуючою в структурі балансу страховика, тому ми зупиняємось на цьому специфічному об'єкті бухгалтерського обліку страхових компаній.

Мета дослідження. Формування авторських пропозицій з удосконалення нормативно-правового забезпечення в частині бухгалтерського обліку страхових резервів.

Викладення основного матеріалу. Організація та регулювання бухгалтерського обліку страхових компаній здійснюється на двох рівнях: внутрішньому (мікро) та зовнішньому (макро). На макрорівні держава шляхом нормативного регулювання визначає загальні засади організації та регулювання бухгалтерського обліку. Регулювання на другому рівні здійснюється через спеціальний інструмент – Положення про облікову політику підприємства, який є внутрішнім розпорядчим документом підприємства і складається відповідно до затверджених на першому рівні нормативних документів щодо організації та регулювання бухгалтерського обліку шляхом вибору порядку дій з переліку існуючих альтернатив.

Регулювання бухгалтерського обліку страхових резервів необхідно розглядати з урахуванням специфічних нормативних актів, призначених виключно для страхових компаній. У зв'язку з цим необхідно виділяти два аспекти нормативно-правового регулювання діяльності страхових компаній, які впливають на бухгалтерський облік формування та використання страхових резервів (рис. 1).

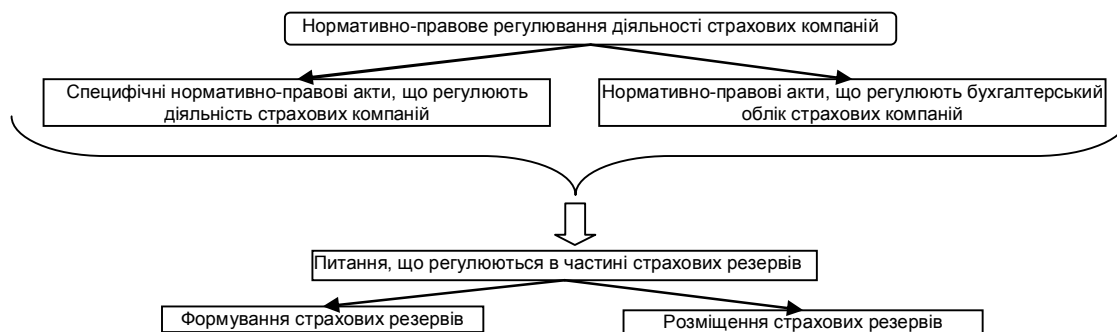
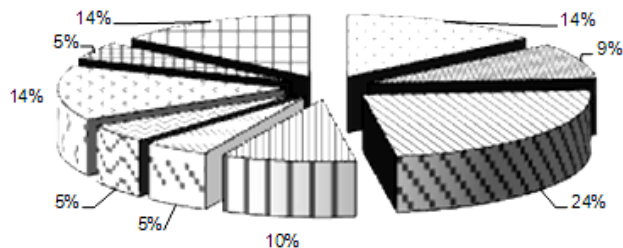

Рис.1. Структура нормативно-правового забезпечення діяльності страхових компаній в частині страхових резервів

Як видно з рис.1, страхові резерви необхідно регулювати при їх формуванні та розміщенні одночасно та окремо, оскільки страхові компанії створивши страховий резерв можуть його мобілізувати у дозволені категорії активів для нарощування свого власного капіталу.

Аналіз судових рішень на Єдиному Державному реєстрі судових рішень [3] показав, що в практиці непоодинокі судові спори між страховими компаніями та Держфінпослуг (з 23.11.2011 р. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг) з приводу таких питань (рис. 2).

- Формування страхових резервів
- Кредитний рейтинг банків в які розміщено страхові резерви
- Стягнення інвестиційного доходу

- Неузгодженість в законодавстві в частині формування страхових резервів
- Стягнення за договором перестраховання
- Безпідставні відмови у страховій виплаті

Рис. 2. Проблемні питання, які розглядалися в судовому порядку в частині страхових резервів

Як видно з рис. 2., в практиці існують непоодинокі судові спори з приводу формування та розміщення страхових резервів. Найбільша частка досліджених судових спорів (24 %) припадає на не відповідність кредитного рейтингу обраних банків для розміщення в них страхових резервів. Наступними проблемними питаннями, які вирішуються в судовому порядку, є такі: формування страхових резервів, їх відображення у звітності специфічній та фінансовій, порушення ліцензійних умов щодо формування видів страхових резервів у сферах страхування (по 14 % досліджених судових рішень відповідно). Також порушувались вимоги до представлення у фінансовій звітності обсягів страхових резервів за категоріями активів, що склало 5 % проаналізованих судових рішень. Виявлені проблемні питання, наприклад, стягнення інвестиційного доходу, який отриманий за рахунок розміщення тимчасово вільних страхових резервів; безпідставні відмови у виплаті

страхових відшкодувань (по 5 %), спори з приводу стягнення сум за договором перестраховання, пов'язані із страховим резервами.

Отже, найактуальніші проблемні питання, які розглядаються в судовому порядку – це розміщення страхових резервів у банки з невідповідним кредитним рейтингом, формування страхових резервів, їх відображення у фінансовій звітності та порушення ліцензійних умов в частині формування ризикових страхових резервів у нагромаджувальній сфері, посиляючись на законність та правомірність таких дій у обліковій політиці страхової компанії.

Таким чином, постає необхідність в повному висвітленні інформації про сформовані страхові резерви для усунення порушень в майбутньому, що можливе лише за умови раціональної побудови системи бухгалтерського обліку, що ґрунтується на системі регулювання страхових резервів (рис. 3).

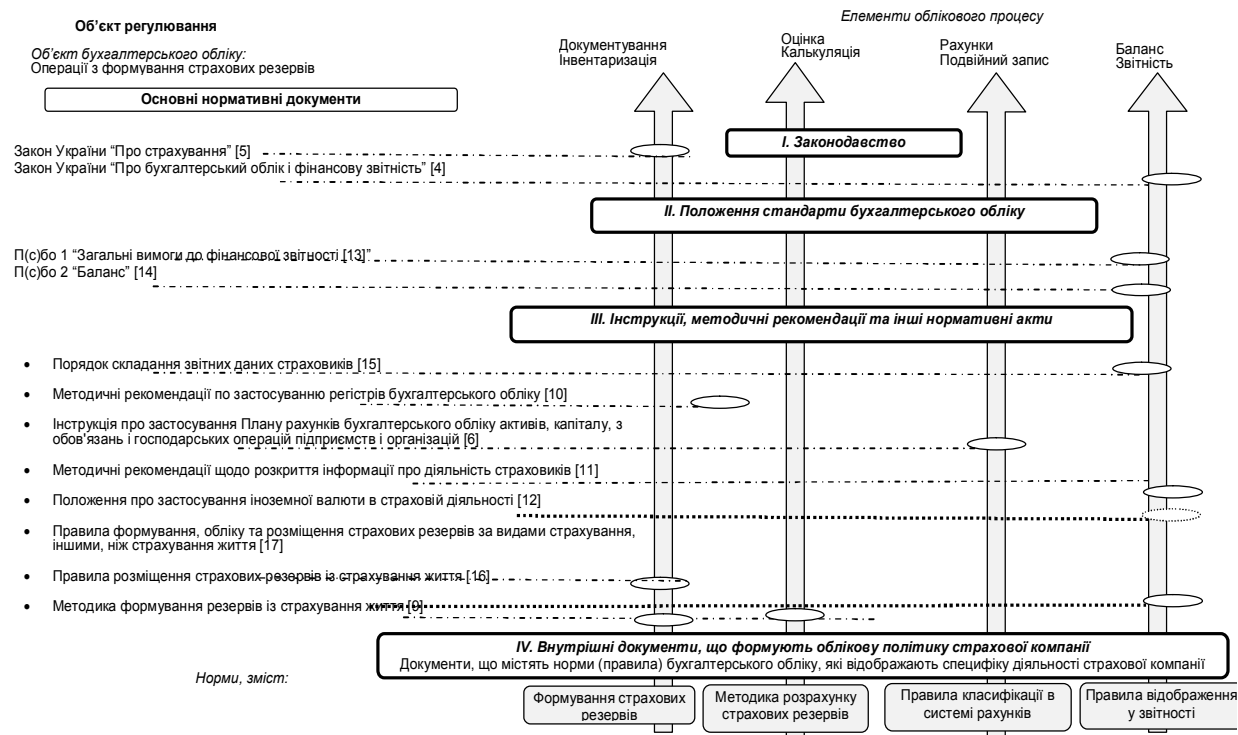

Рис.3 Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку страхових резервів

Як видно з рис. 3, державне регулювання діяльності страховика в частині формування страхових резервів здійснюється за допомогою Закону України "Про страхування" [5] та Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" [4], що визначають основоположні правила та принципи ведення бухгалтерського обліку, які забезпечують відкритість та корисність фінансової інформації. Водночас орієнтація на міжнародні стандарти формування фінансової звітності та лібералізація нормативного регулювання бухгалтерського обліку надає можливість підприємствам самостійно приймати рішення про встановлення облікової політики, тобто суб'єкти господарювання повинні вести облік та складати звітність

виходячи із самостійно розробленої залежно від специфіки діяльності та умов господарювання облікової політики.

Встановлено, що страховими компаніями використовується низка нормативних документів, які регулюють загальні аспекти бухгалтерського обліку (зокрема П(с)БО 2 "Баланс" [14] та П(с)БО 1 "Загальні вимоги до складання фінансової звітності" [13]), проте вони не враховують всіх специфічних особливостей страхової діяльності, що на нашу думку є негативним, оскільки страхова діяльність є складним та капіталомістким процесом, який потребує відображення в системі бухгалтерського обліку з урахуванням всіх аспектів.

Оскільки порядок облікового відображення страхових резервів не закріплений в жодному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку, відсутні методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку операцій з формування страхових резервів, постає необхідність розробки єдиного нормативного акту, який забезпечить

отримання достовірної інформації про сформовані страхові резерви для побудови ефективної стратегії їх розміщення.

Пропонуємо авторський підхід до побудови національного стандарту положення бухгалтерського обліку (рис. 4).

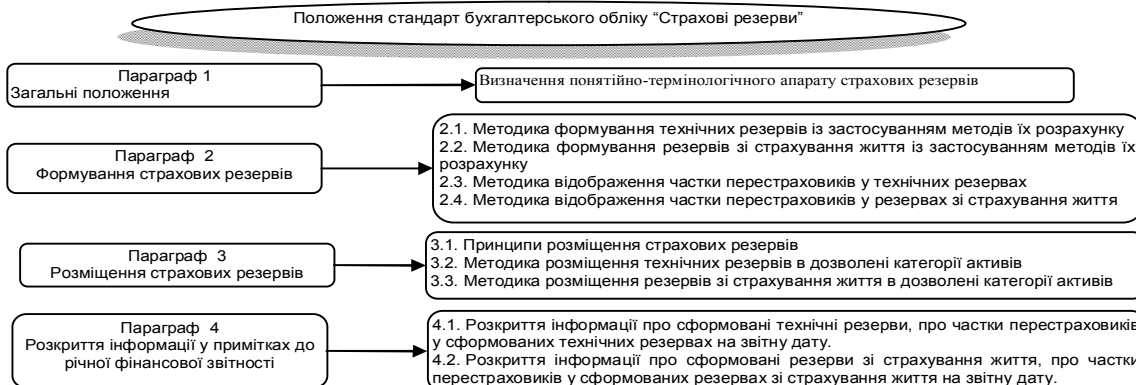

Рис. 4. Структура Положення стандарт бухгалтерського обліку "Страхові резерви"

Як видно з рис. 4. розроблений нами стандарт бухгалтерського обліку "Страхові резерви" передбачає розмежування страхових резервів за сферою страхування (нагромаджувальна та ризикова), оскільки вони мають різну методику відображення в бухгалтерському обліку. Також необхідно відокремити положення щодо сформованих страхових резервів та їх розміщення, так як вони по різному впливають на фінансовий результат страховика.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, запропонований підхід до структури положення стандарту бухгалтерського обліку "Страхові резерви" забезпечує створення єдиної системи регулювання операцій зі формування та розміщення страхових резервів, передбачає усунення термінологічної неконвенційності в частині операцій зі страховими резервами, порядок відображення їх у фінансовій звітності, зокрема в примітках до річної звітності. А це, в свою чергу, дозволить створити єдину систему бухгалтерського обліку, яка забезпечить прозорість та достовірність інформації про сформовані страхові резерви для подальшого їх використання.

Список використаної літератури

1. Аналіз страхових ринків [Електронний ресурс] // Ліга страхових організацій України [офіційний веб-сайт Ліги страхових організацій України] – Режим доступу: <http://uainsur.com/stats/analiz/>. 2. Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях [Електронний ресурс] / Електронна бібліотека КНЕУ. – Режим доступу: <http://www.ubooks.com.ua/books/000193/inx10.php>. 3. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс] // Державне підприємство "Інформаційні судові системи" [офіційний веб-сайт] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. 4. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" від 22.12.2011 № 996-XIV [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. 5. Закон України "Про страхування" від 18.10.2011 N 3925-VI [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/pro%20страхування>. 6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій зі змінами від 09.12.2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>. 7. Лютова Г.М. Особливості обліку та звітності страхових компаній / Г.М. Лютова, О.О. Лаврова // Вісник університету банківської справи Національного банку України, 2010. – №3(9). 8. Медвідь Я.Ф. Страхування в Україні: нормативно-правове забезпечення / Я.Ф. Медвідь // Наківі праці МАУП. – 2010. – випуск 1(24) – С. 270-275. 9. Методика формування резервів із страхування життя зі змінами від 01.03.2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0198-04>. 10. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку від 29 грудня 2000 р. N 356 [Електронний ресурс] //

Законодавство України [офіційний веб-сайт Бібліотека бухгалтерського обліку]. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=154&ArtID=417&PHPSSESSIONID=f0d1pf4ib5ipgj5hd8k0pmtne0>.

11. Методичні рекомендації щодо розкриття інформації про діяльність страховиків від 13.09.07 № 8000 2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Держфінпослуг] Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/doc_8000.pdf. 12. Положення про застосування іноземної валюти в страховій діяльності зі змінами від 11.02.2011 2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0254-00>. 13. Положення стандарт бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" зі змінами від 09.12.2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>. 14. Положення стандарт бухгалтерського обліку 2 "Баланс" зі змінами від 09.12.2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>. 15. Порядок складання звітних даних страховиків зі змінами від 30.06.2011 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04>. 16. Правила розміщення страхових резервів із страхування життя зі змінами від 23.07.2009 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1626-04>. 17. Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя зі змінами від 20.05.2010 [Електронний ресурс] // Законодавство України [офіційний веб-сайт Професійної юридичної системи] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=242312. 18. Рейтинг страхових компаній України [Електронний ресурс] // Рейтинг страхових компаній Insurance TOP [офіційний веб-сайт журналу Страховий рейтинг] – Режим доступу: <http://insurancetop.com/markets>

ПРОКОПЕНКО Жанна Володимирівна – здобувач кафедри бухгалтерського обліку, Житомирський державний технологічний університет.

Наукові інтереси: – бухгалтерський облік і контроль діяльності страхових компаній в Україні.

СУБОТЕНКО Тетяна Сергіївна – студентка 4 курсу спеціальності "Облік і аудит", Житомирський державний технологічний університет.

Наукові інтереси: – проблеми бухгалтерського обліку формування страхових резервів.

Стаття надійшла до друку 03.03.2012 р.